

Seyyid Kutub'un "Fi Zılâl'il-Kur'ân" Adlı Tefsirinde Ahiret Ahvali

Fatma PINAR*

Öz

İslâm düşünürlerinden biri olan Seyyid Kutub, yazmış olduğu "Fi Zılâl'il-Kur'ân" isimli meşhur tefsir eserinde ilgili Kur'an ayetleri bağlamında ahiret ahvaline yönelik değerlendirmelerde bulunmaktadır. Kıyamet gününde dirilişle beraber ahiret hayatının başlayacağını, bu günde kabirlerinden diriltilecek insanların mahşer meydanına doğru koşacaklarını beyan etmektedir. Çetin bir hesaplaşmanın olacağı mahşerde, Allah'ın adaletinin bir göstergesi olan mizanın kurulacağını ve ardından amel defterlerinin dağıtılacağını söylemektedir. Kutub, amel defterlerini sağından alanların cennette bol nimetler içinde mükâfatlandırılırken, defterlerini sollarından alanlarına cehennemde çeşitli azap ve işkencelerle cezalandırılacağını eserinde etkileyici bir üslupla dile getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Seyyid Kutub, Fi Zılâl'il-Kur'ân, Kıyamet, Ahiret, Mahşer*

The Afterlife circumstances Seyyid Kutub's in hermeneutic work, Fi Zılâl'il-Kur'ân

Abstract

One of the most important Muslim Thinkers Seyyid Kutub, makes evaluations about situations of afterlife in his hermeneutic Works "Fi Zılâl'il-Kur'ân" from the perspective of Qur'an verses. He says that afterlife starts with the resurrection on the apocalypse day and people who are revived from their graves will run to the area of armageddon like grasshopper runs. He says that on the armageddon day a very hard payoff will be done, the trial balance which slows the justice of Allah, will be settled and the deeds registry will be distributed. Kutub says, ones who take their deeds registry on the right hand will be awarded in the Heaven but ones who take their deeds registry on the left hand will be punished in the Hell.

Keywords: *Seyyid Kutub, Fi Zılâl'il-Kur'ân, Doomsday, Afterlife, Armageddon*

* Yrd. Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi, fpinar@beu.edu.tr

Giriş

İnsanın ölümü ile birlikte başlayacak ve insanı yok olma düşüncesinden kurtaracak olan ahiret hayatı üzerinde Kur'an özellikle durmakta, ahiret inancını Allah inancı ile birlikte değerlendirmekte ve ahireti inkârı sapıklık ve küfür olarak ifade ederek, o günü inkâr edenlerin uğrayacakları azaba dikkat çekmektedir (Neml, 27/4-5; Nisa, 4/136; Sebe, 34/7; Yunus, 10/7-8 vb...). Kur'an sadece ahiret inancını telkin etmekle kalmayıp, ahiret ahvalinden de haber vermektedir. (Bakara, 2/82; Enbiya, 21/47; İsrâ, 17/13; Mutaffifin, 83/8; Rahman, 55/7-9; Tekvir, 81/10; Tevbe 9/35 vb...). Ahiret ahvaline yönelik bilgiler gaybi bilgi kapsamına girdiğinden, bu âlemin mahiyeti hakkında akli çıkarımlarla bir takım bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Burada Kur'ân'ın ahiret ahvaline ilişkin verdiği haberlerin önemi büyüktür. Bu konuda Hz. Peygamberin birçok hadisine rastlamak da mümkündür. Gerek Kur'an'da, gerekse hadislerde verilen bu bilgiler kelam ilminde *sem'iyat* bölümünde incelenmektedir. Bu alanda kelamcılar kabir, kıyamet, diriliş, sûr, mahşer, mizan, amel defteri, sırat, cennet, cehennem gibi âhiret ahvaline yönelik konuları ele almaktadır (Eş'arî, 1989, 12; Taftazânî, 2010, 199).

Ahiret ahvaline dair Kur'an ve hadisler bağlamında birçok İslâm düşünürü görüş beyan etmiştir. Bunlardan biri ise 1906 senesinde Mısır'ın Muş'a köyünde dünyaya gelen ve ömrü İslâm davası uğrunda mücadele vermekle geçen Prof. Dr. Seyyid Kutub'tur.¹ Kutub, meşhur tefsir eseri "Fi Zılâl'il-Kur'ân" da ahiret ahvalinin konu edildiği ayetler bağlamında, konuyu teferruatlı bir şekilde ele almakta ve akli deliller sunmak suretiyle meselenin doğru anlaşılması ve benimsenmesine yardımcı olmaktadır. Biz de bu makalemizde Kutub'un bu konudaki görüşlerini birkaç başlık altında özetlemeye çalışacağız.

¹ Seyyid Kutub, 1906 yılında, Arap yarımadasının kuzeyinde bulunan Asyut vilayetinin Muş köyünde dünyaya gelmiştir. İlkokulu Sıbyan Mektebi'nde, orta ve lise tahsilini ise Ezher'de tamamlamıştır. Akabinde Dar'ul-Ulum fakültesine girmiş, edebiyat öğrenimi yapmıştır. İngiliz Edebiyatı ile yakından ilgilenmiş ve çevirileri okumakla meşgul olmuş, tarih, coğrafya, Arap edebiyatı, sosyoloji, pedagoji, İngilizce, riyaziyat, fizik, felsefe ve dini ilimler okumuştur. 1933'te bu fakülteden birincilikle mezun olmuş, yine aynı yıl içinde aynı fakülteye edebiyat hocası olarak atanmıştır. 1952 yılında İhvan-ı Müslim'e katılmış ve bu cemiyet içinde etkin bir şekilde faaliyet göstermiştir. 1965 yılında yayınladığı "Yoldaki İşaretler" isimli eseri gerekçe gösterilerek hükümet tarafında 1966 senesinde idam edilmiştir. (H. Kamil Yılmaz, *Seyyid Kutub*, Hikmet Yayınları, 1968, 102).

1. Kıyamet

Seyyid Kutub, tefsirinde kıyamet olaylarının anlatıldığı ayetler bağlamında, kıyametin inkârı mümkün olmayan bir olay olduğunu ifade etmekte ve o gün meydana gelecek olan hadiselerle değinmektedir. O, kıyamet günü kâinatta daha önce hiç görülmemiş, dehşet verici olayların görüleceğini şöyle dile getirmektedir: *"Bu öyle bir inkılâp ve ihtilal ki, varlıkların tümünü kuşatmaktadır. Bu ihtilal ve inkılâba yerde ve gökte bulunan bütün cisimler, evcil ve vahşi hayvanlar ve insanlar da katılmakta, tüm meçhuller meydana çıkmakta ve bilinmeyenlerin tümü ortaya dökülmektedir"* (Kutub, 1995, XII, 250). Kutub, bu sözleriyle kıyamet gününde tüm mahlûkatın bir araya getirilerek, gizli kapalı bütün işlerin ortaya döküleceğini ifade etmektedir.

O, ardından ayetler doğrultusunda kıyamet hadisesi üzerinde durmakta ve kıyamet günü olaylarının konu edindiği *"Güneş dürülüp söndürüldüğü zaman,"* (Tekvir, 81/2) ayetini tefsir ederken, güneşin dürülüşünden şöyle bahsetmektedir: *"Güneşin dürülmesi, onun soğuması, alevlerinin sönmesi, şu anda etrafındaki uzaya binlerce mil uzaklıktaki varlıklara gönderdiği ışığının ve ışınlarının sönmesi anlamına gelebilir"* (Kutub, 1995, XII, 250). Burada Kutub, kıyamet günü meydana gelecek büyük olaylardan biri olan güneşin dürülmesi hadisesinin zihninde çağrıştırdığı anlama değinmekte ve güneşin dürülmesinin, ısı ve ışığının sönmesi anlamında olabileceğini belirtmektedir.

Ardından o, *"Yıldızlar kararıp düştüğü zaman"* (Tekvir, 81/2) ayetinde haber verilen yıldızların kararıp düşmesi olayını değerlendirmekte ve şunları söylemektedir: *"Yıldızların dökülmesi, onları bağlayan düzenin çözülmesi, ateşlerinin sönmesi ve ışıklarının kararması anlamına gelebilir"* (Kutub, 1995, XII, 250). Ona göre, kıyamet gününde yıldızların düşmesi, onların ışığının sönmesi ve kararması anlamına gelen muhtemel bir durumdur. Yıldızların dökülmesi hadisesinin ardından da *"Dağlar yerinden sökülüp yürütüldüğü zaman"* (Tekvir, 81/3) ayetinde haber verilen, dağların yerinden sökülmesi olayına değinmekte ve şöyle söylemektedir: *"Dağların yürütülmesi, onların kökünden sökülmeleri, atılmaları ve havaya savrulmaları anlamına gelebilir. Bu olay dağların sağlamlığını, köklülüğünü, kenetlenmelerini ve kararlılığını alıp götürcektir"* (Kutub, 1995, XII, 251). Dağların yerinde sağlam bir şekilde durması, Kutub için kararlılığı ve sağlamlığı ifade etmektedir. Ancak büyük bir gün olan kıyamette dağların da kararlılığından ve azametinden eser kalmayacak, yürütülecek yani kökünden sökülecek ve savrulacaktır.

Ardından Kutub, *"Yabani hayvanlar bir araya toplandığı zaman"* (Tekvir, 81/5) ayetinde, kıyamette vuku bulacak olaylardan bir diğerine daha değinmekte ve şunları söylemektedir: *"Meydana gelen bu olaylar yabani ve ürkek hayvanları bile korkutmuş ve ürkütmüştür. Hepsi bir araya gelip birbirinin yanına sokulmuştur. Dağların ve vadilerin arasında yayılmışken, korkudan bir araya gelmişler"* (Kutub, 1995, XII, 251). Bu günde meydana gelen olayların

dehşetinden insanlar gibi hayvanlar da korkmuş ve ürkmüş, bu sebeple de bir araya toplanmıştır. Kutub, bu hayvanların yaşamış olduğu korkudan dolayı uğradıkları şok ve değişim de dile getirmektedir. *"Bir birlerinden kaynaklanan korkularını unutmuşlar ve yırtıcı özelliklerini yitirmiş, şaşkın bir halde önlerine geldikleri şekilde kaçıyorlar. Alışageldikleri şekilde inlerine ve yuvalarına sığınmıyorlar, yırtıcı özelliklerinin gereğini yapıp da, avlarının peşinden gitmiyorlar"* (Kutub, 1995, XII, 251). Bu hayvanlar normalde göstermiş olduğu davranışlarının hiç birini sergilemiyor, onların bu hareketleri ise insanların uğradığı şoka, onların da uğradığını gösteriyor. O, buradan şöyle bir sonuca varmaktadır: *"Bu korku ve dehşet söz konusu hayvanların karakterlerini ve özelliklerini dahi alıp götürmüştür! Bu durumda insanlar o çetin korku gününde ne yaparlar acaba?"* (Kutub, 1995, XII, 251). Bu şekilde Kutub, yaptıklarının hesabını vermek üzere tekrar diriltilmeyecek olan hayvanların bile bu kadar tedirgin olmalarından alınması gereken ibretler olduğuna dikkat çekmekte ve kendilerini amansız bir hesaplaşmanın beklediği insanın bu durumda halinin düşündürücü olduğunu beyan etmektedir.

Hayvanların kıyametteki tavırlarının ardından Kutub, *"Denizler birbirine karışıp kaynadığı zaman,"* (Tekvir, 81/6) ayetini tefsirinde bildirilen denizlerin birbirine karışması olayına değinmekte ve şunları söylemektedir: *"Denizlerin kaynatılmasına gelince, bu onların sularla dolması anlamına gelebilir. Bu sular, yerin ilk oluşumuna ve kabuğunun soğumasına eşlik ettiği ileri sürülen taşkınlarla benzer büyük taşkınlardan meydana gelebilir"* (Kutub, 1995, XII, 251). Yani ona göre, denizlerin kaynatılması, denizlerin sularla dolup taşması şeklinde olabilir. Ardından diğer ihtimalleri sıralamakta ve bu suların aralarındaki engellerin kalkmasına yol açacak depremlerin ve volkan patlamalarının sonucunda denizlerin birbirlerine girmesi ile de gerçekleşebileceğini söylemektedir. Yine bu sular ona göre, denizlerin arasındaki engellerin kalkması ile kaynaşmış sular da olabilir. Ya da bu suların denizlerin elementlerinin patlaması ve ondaki hidrojen ve oksijenin birbirinden ayrılmasıyla oluşabileceğini de dile getirmektedir (Kutub, 1995, XII, 252).

Kutub, tefsirinde kıyamette yaşanacak bu gibi dehşet verici hadiselerin insanlar üzerindeki etkisine de değinmektedir. Kıyametin dehşetini dile getiren, *"Develer gebeliğinin onuncu ayında, kendi haline bırakıldığı zaman"* (Tekvir, 81/4) ayetinde şöyle söylemektedir: *"Ayyette geçen 'işar' kelimesi gebeliğinin onuncu ayına girmiş dişi deve demektir. Bu o dönemde Arapların sahip olduğu en değerli hayvandı. İşte bu korkunç olayların meydana geleceği günde bu develer dahi önemsenmez"* (Kutub, 1995, XII, 251). Onun, burada kıyametin koptuğu anda kendi haline bırakılan deve meselesinin aslını açık ve anlaşılır bir üslupla açıkladığı görülmektedir. Gebeliğinin onuncu ayındaki develer, süt ve yavru vermek üzere olduğundan Araplar için son derece kıymetlidir. Ancak insanlar için bu son derece değerli şeyler bile kıyamet anının dehşeti karşısında değersizleşmektedir. *"Arap, burada sözü edilen deveyi hayatta eşine"*

rastlanmadığı bir musibete uğramadan salıvermez ve ondan elini çekmezdi" (Kutub, 1995, XII, 251) diyerek, burada Arapların bu durumdaki bir deve den normal şartlarda asla vazgeçmeyeceklerini söylemekte ve ardından onların bu hareketini kıyametin dehşetiyle ilişkilendirmektedir.

Kutub, birçok canlı ve hareketli tasvire daha yer vermekte ve kıyametten bahsederken daha ziyade o günde meydana gelecek hadiselerin dehşetine ve sıra dışı olaylar oluşlarına dikkat çekmektedir.

2. Mahşer

Allah'ın insanları hesaba çekmek üzere, tekrar dirilttikten sonra bir araya topladığı yere mahşer denilmektedir (Eş'ari, 1989, 265; Muhasibi, 1980, 17). Kutub ise bir araya toplanmanın hak olduğunu ve insanları yeryüzünün muhtelif bölgelerine dağıtan Allah'ın onları yeniden bir araya toplayacağını söylemektedir. "*Çünkü insan ancak yaratıcının iradesi ile yokluk âleminde varlık âlemine geçmiştir. İnsanlar hakkında var olma hükmünü vererek, onları var eden, onları kendi huzurunda bir araya getirme hükmünü de verip, kendilerini bir araya getirebilir*" (Kutub, 1995, XII, 249) diyerek, insanlar için yaratılma, varlık alanına çıkma hükmünü veren ve bunu gerçekleştirmeye muktedir olan Allah'ın, onları diriltmek suretiyle tekrar bir araya toplamaya da kadir olduğunu ifade etmektedir.

Kutub, bu günün toplanma günü olarak adlandırılmasının sebebine değinmekte ve şöyle söylemektedir: "*O günün toplanma günü olarak nitelendirilmesi, her kuşaktan tüm yaratıkların, o günde diriltilecek olmasından kaynaklanır. Nitekim sayıları ancak Allah tarafından bilinen melekler de o gün hazır bulunurlar*" (Kutub, 1995, XI, 411). O, bu günün toplanma günü olarak adlandırılmasının sebebinin, insanlık tarihi boyunca yaşamış ne kadar insan varsa hepsinin diriltilecek, bir araya toplanması olduğunu söylemektedir.

O, mahşer gününde hiçbir şeyin gizli kalmayacağı hususuna da değinmektedir. "*O gün her şey açığa çıkmıştır, cesed, nefis (ruh), insanın iç dünyası, çalışması, akıbeti her şeyi. Sırları örten örtülerin tümü düşmüş, nefis kabuğundan sıyrılmış, cesetler soyunmuş ve gaybler dünyası seyre açılmıştır*" (Kutub, 1995, XI, 561). O, insanın dünyadayken gizli kapaklı ya da aşikâr olarak ne yapmışsa hepsinin ortaya döküleceğini vurgulamakta, ardından şöyle söylemektedir: "*Her şeyinden soyutlanmış durumda insan, Allah'ın bakışına her şeyin açık olduğunu tam olarak kavrayacaktır. O gün evrende her şey görünür durumdadır. Yer birbirine çarpılarak düzlenmekte, herhangi bir engebe arkasında hiçbir şey gizlenmemektedir*" (Kutub, 1995, XI, 561). Kutub, o günde bütün her şeyin apaçık bir şekilde ortada olduğunu ve ortada gizlenmeye yardımcı olabilecek hiçbir etkenin de bırakılmadığını dile getirmektedir. O, mahşer günü

insanların yaptıkları amelleriyle birlikte çırılçıplak bir vaziyette ortada kalması düşüncesinin ürkütücü olduğunu da ifade etmektedir.

Onun, mahşerle ilgili olarak üzerinde durduğu konulardan bir diğeri de, o günün aldananların ortaya çıktığı gün olmasıdır. *"Toplanma günü için sizi bir araya getirdiği zaman, işte o gün, kimin aldandığının ortaya çıkacağı gündür"* (Teğabün, 64/9) ayeti doğrultusunda Kutub, mahşerde toplanmanın hikmetsiz ve boşuna olmadığını, mahşerin aldanmış olanların ortaya çıkacağı gün olduğunu söylemektedir. Ardından toplanmanın gerçekleştiği bu günün inananların kazançlı çıkarken, kâfirlerin hüsrana uğradıklarını ifade etmektedir. O, bu iki zıt taraf arasında mahşerde kıyasıya bir yarış olduğunu ve bu yarışta inananların galip gelirken, kâfirler ise mağlup ve zelil olacaklarını belirtmektedir (Kutub, 1995, XI, 411). Ayrıca o, tefsirinde müşrik ve müminlerin mahşer günündeki hallerine de teferruatlı bir şekilde değinmekte ve sunduğu canlı mahşer tasvirleriyle konuyu somutlaştırmaktadır.

3. Mizan

Sözlükte ölçü ve terazi anlamlarına gelen mizan, terim olarak ahirette insanların amellerini tartacak olan, ilahi adalet ölçüsüdür (Bağdadi, 1987, 348; Ebu Muin Nesefi, 1990, 41; Eş'ari, 1989, 265; Harputi, 1992, 279; Ömer Nesefi, 1954, 239; Sabuni, 2011, 178). Kelamcılara göre, akıl bu terazinin keyfiyetini idrak etme gücüne sahip değildir. Fakat mizan insanların işledikleri fiilleri en iyi ve doğru biçimde tartmaya yarayan ölçü aletidir (Taftazânî, 2010, 204). Kutub, Kur'an'da mizandan haber veren ayetlerin amacının, bunların mahiyeti hakkında teferruata dalıp, derinleşmek olmadığını ve bu konuda asıl olanın verilmek istenen genel mesajın algılanması olduğunu ifade etmektedir. Ardından mizanın hassasiyeti üzerinde durmakta ve *"Kıyamet günü doğru tartan, duyarlı teraziler kurarız. Orada hiç kimseye haksızlık edilmez. İşlenen amel, bir hardal tanesi kadar bile olsa onu ortaya koyarız"* (Enbiya, 21/47) ayeti doğrultusunda konuyu izah etmekte ve şöyle söylemektedir: *"Hardal tanesi gözlerin görebileceği en küçük, terazide de en hafif olan nesneyi tasvir etmektedir. Hesaplaşma günü bu bile terk edilmez, gözden kaçırılmaz. Son derece hassas ve dakik olan terazi onunla ya ağır basar ya da hafif kalır"* (Kutub, 1995, VIII, 40). Kutub, ayetteki bu benzetmede, gözle görülebilir en küçük madde olan hardal tanesinin, dünyalık terazilerde etkisiz kalmasına rağmen, mizan terazisi için bir ağırlık birimi olduğunu vurgulamaktadır. Bu da mizanın çok hassas bir ölçüm gerçekleştirdiğine delalet etmektedir.

Kutub, mizanın hassasiyetinin ardından, tartısı ağır ve hafif gelenlere değinmekte ve tartıları ağır gelenlerin kurtuluşa eren bir topluluk olduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir: *"O günkü tartıda mızıkçılık yapmak, verilecek hükmü gürlüğe getirmek ve hükümlerin ve tartuların güvenilirliğini giderici tartışmalara girişmek mümkün değildir. Yüce Allah'ın hakka sıkı sıkıya bağlı terazisinde bu kimselerin tartıları ağır gelmiştir"* (Kutub, 1995, IV, 402). Kutub, o gün

kurulacak olan mizan terazisinin hassas ve doğru tartımını etkileyecek ve tartıyı yanlış yönlendirecek hiçbir kuvvetin olmayacağını belirtmekte, adaletten asla şaşmayan bu terazide bazılarının tartılarının ağır geleceğini belirtmektedir. Kutub, ardından tartıları hafif gelenlere değinmekte ve bu kimselerin hüsrana uğrayanlar olduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir. *"Yüce Allah'ın haksızlık yapması, yanlış tartması söz konusu olmayan terazisinde, bu kimselerin tartıları hafif kalmıştır. Bu durum karşısında onlar kendilerini mahvetmişler ve öz benliklerini kaybetmişlerdir"* (Kutub, 1995, IV, 402). Terazide amelleri hafif gelenler, kişiliklerini, benliklerini kaybetmiş böylece kendi kendilerini perişan etmiş ve yaptıkları her şeyi boşa çıkarmış kimselerdir. Üstelik yapılan bu tartımı kabul etmemeleri, ya da tartıları ağır gelenlere itiraz etmeleri de söz konusu değildir.

Kutub'un burada mizanın küçük bir hardal tanesini bile ölçecek derecede hassas oluşunun Allah'ın adaletinin bir göstergesi olduğuna, tartımı yanlış yönlendirecek her hangi bir unsurun olamayacağına, tartısı ağır ve hafif gelenlerin akıbetlerinin dünyada yaptıkları amellerle uyumluluk arz ettiğine işaret ettiği görülmektedir.

4. Amel Defteri

Amel defteri, insanların dünyada benimsediği inanç ve işlediği fiillerin kaydedildiği belgelerdir (Taftazânî, 2010, 205). Kur'an, Allah'ın huzurunda amel defterlerinin dağıtılacağını haber vermektedir (İsra, 17/13). Kutub, tefsirinde *"İki zabıt memuru zabıt tutarlarken..."* (Kaf, 50/17) şeklinde devam eden ayetin amel defterlerinin varlığına işaret eden ayetlerden biri olduğunu belirtmekte ve iki zabıt tarafından sürekli gözetildiğini düşünmenin, insanı başıboş bırakılmadığı düşüncesine götürdüğünü ve bunun akabinde de ölçülü hareket etmeye yönlendirdiğini söylemektedir (Kutub, 1995, XI, 18). Kutub amel defterine işaret eden *"O mühürlenmiş bir kitaptır, damgalanmıştır"* (Mütaffifin, 83/9) ayeti ile ilgili olarak da şöyle söylemektedir: *"Yani tamamlanmıştır. Artık ne ona bir şey ilave edilebilir, ne de içinden bir şey çıkarılabilir. Ta o dehşet verici günde getirilip teslim edilene kadar"* (Kutub, 1995, XII, 270). O, burada bu defterlerin sadece sahibinin dünyadayken işlediği kötülükleri yazdığını, bu kitaba bunun dışında herhangi bir ilave yapılamayacağını dile getirmektedir.

O, iyilerin ve kötülerin amel defterlerinin farklılığına da değinmektedir. İyilerin amel defterlerinin kayıtlı olduğu yer hakkında bilgi vermekte, iyilerin amellerinin *İlliyyin* adı verilen bir kitapta kayıtlı bulunduğunu ifade etmektedir. Ardından illiyyinin anlamı üzerinde durmakta ve *"İlliyyin kavramı, yüceliği ve üstünlüğü ifade etmektedir"* (Kutub, 1995, XII, 283) diyerek illiyyinin yücelik ve üstünlük anlamlarını içeren bir kavram olduğunu söylemektedir. O, akabinde amel defterleri illiyyinde olanların ahvallerine değinmektedir. *"Bunlar iman eden ve iyilik yapan kimsedir. Allah ondan razı olmuş ve onun kurtarılmasını takdir etmiştir. O kolay bir hesaptan geçirilecektir. Tartışma yapılmayacak ve hesapta her şeyi incelenmeyecektir"* (Kutub, 1995, XII, 283) diyen Kutub, burada kitabı

sağından verilenlerin iyi kimseler olduğuna ve yaptıkları iyiliğe karşı Allah katında kolay bir hesaba çekileceklerine işaret etmektedir.

Kutub, amelleri kötü olanların defterlerine de değinmekte ve bu konuda şunları dile getirmektedir: *"Onlar büyük bir gün için dirileceklerini sanmıyorlar. Kur'an onların bu anlayışlarını yadırgıyor, onları azarlıyor ve tüm yaptıklarını içinde toplayan bir kitapları olduğunu pekiştiriyor"* (Kutub, 1995, XII, 279). O, burada kötülerin amellerinin yazıldığı defterlere işaret edildiğini söylemektedir. O, devamında kötülerin amel defterinin nasıl olduğunun bilinemeyeceğini, bunun gayb konularından biri olduğunu ve bu konuda gaybın sahibinin bize bildirdiklerinin dışında herhangi bir bilgiye ulaşmanın mümkün olmadığını vurgulamaktadır (Kutub, 1995, XII, 279).

Kutub'un amel defterlerinin varlığının bilinmesinin insanları tedbirli ve ölçülü hareket etmeye sevk edeceğine, kişinin ölümü ile birlikte amel defterlerinin de tamamlanacağına yani herhangi bir ilave ya da eksiltme yapılamayacağına, bu defteri sağ taraftan almanın kurtuluş alameti olmasının yanı sıra, sol taraftan almanın ise hüsrân alameti olduğuna işaret ettiği görülmektedir.

5. Cennet

Cennet müminlerin ölümden sonra sonsuz mutluluk içinde yaşayacakları, ölümün asla uğramayacağı ve çeşitli nimetlerle bezenmiş olan ahiret yurdunun adıdır. Yalnızca iyilik üzere olanların gidebileceği yer olan cennet, *Adn*, *Firdevs*, *Naim* gibi çeşitli isimlerle de anılmaktadır (Bağdadi, 1987, 348; Eş'ari, 1989, 267; Muhasibi, 1980, 23; Ömer Neseferi, 1954, 232). Kutub ise cenneti Allah'ın temiz ve muttaki kullarına, dünyada yaptıkları güzel amellerin karşılığı olarak hazırladığı mükâfat yeri olarak tanımlamaktadır. Ayetlerde cennet *Adn*, *Naim*, *Firdevs* gibi çeşitli isimlerle zikredilmekte ve Kutub da ilgili ayetler ışığında bu cennetler ve ehli hakkında teferruatlı bilgi sunmaktadır. O, iyilik sahiplerinin yaptıkları güzel davranışların sonucu olarak *Adn* cennetlerine gireceklerine değinmekte ve şunları söylemektedir: *"Bu cennetlerde, salih ameller işleyenler babaları, eşleri ve sülaleleri ile bir araya gelirler. Bunlar da salih ameller işledikleri ve bunu hak ettikleri için cennete girerler. Bununla birlikte, akrabalarıyla bir araya gelmek, ahbablarıyla bakışmak suretiyle büyük bir lütufla karşılaşır"* (Kutub, 1995, VII, 38). Kutub, burada *Adn* cennetlerine gireceklere sunulacak nimetlerden sadece birinden bahsetmektedir. O, buradaki diğer cennet nimetlerine de değinerek, cennette rızık korkusu ve aç kalma endişesi olmadığını, bolluk, güven ve hoşnutluğun hâkim olduğunu, yiyeceklerin bitip tükenmeyeceğini de ayrıntılı bir şekilde sunmaktadır (Kutub, 1995, VII, 38).

Firdevs cennetleri ise, salih amel işleyen kimselerin ebediyen kalacakları bir mükâfat yurdu olarak tanımlanmaktadır (Cevziyye, 1994, 133). Kutub da *Firdevs* cennetlerine ilişkin olarak ilgili Kur'an ayetleri bağlamında görüş beyan etmektedir. O, insanların bu cennet yurdunda ebediyen kalacağını ve nimetlerden sonsuza dek istifade edeceklerini ve burada bitmek, tükenmek, yok olmak gibi

durumların söz konusu olmayacağını dile getirmektedir (Kutub, 1972, IV, 2295). O, Adn ve Firdevs cennetlerinin yanı sıra Naim cennetlerinden de bahsetmekte ve bu cennetlerdeki nimetler üzerinde durmakta, Kur'an'ın Naim cennetlerindeki nimetleri sıralarken en başta bu nimetlerin en büyüğü, en değerlisi olan Allah'a yakın olma nimetini zikrettiğini söylemektedir. Ardından o, Allah'a yakın olma nimetinin büyüklüğüne, eşsizliğine değinmekte ve şöyle söylemektedir: "*Aslında bol nimetli cennetlerin tümü terazinin bir kefesine konsa yüce Allah'a yakın olma nimetine denk gelemez, bu en yüce armağanla asla boy ölçüşemez*" (Kutub, 1995, XI, 194). O, burada cennette verilecek hiçbir nimetin bu nimet ile boy ölçüşmeyeceğini, Allah'a yakın olma nimetinin çok büyük bir değer ve şeref ifade ettiğini dile getirmektedir. Ayrıca o, ayetlerde cennette müminlere sunulacağı haber verilen diğer nimetlere de kapsamlı bir şekilde değinmektedir.

Burada Kutub'un cenneti mümin kullar için bir mükâfat yurdu olarak tanımladığı, cennet mükafatlarından bahsederken bu cennetlerde cennetliklere verilecek nimetlerden biri olan Allah'a yakınlık nimeti üzerinde özellikle durduğu görülmektedir.

6. Cehennem

Cehennem kâfirler, müşrikler ve münafıklar için ebedi bir yurtken, müminlerin uzak tutulacağı, onlardan günah sahiplerinin ise günahları miktarınca kalacakları geçici bir yerdir (Bağdadi, 1987, 348; Eş'ari, 1989, 203; Muhasibi, 1980, 23; Ömer Nesefi, 1954, 232; Sabuni, 2011, 178). Kur'an, cehennem tasvirlerine geniş yer vermekte, Kutub ise tefsirinde cehennemi konu edinen bu ayetler çerçevesinde genellikle cehennemliklere verilecek azaplar ve bu azapların onların işledikleri günahlarla uyumluluğu üzerinde durmaktadır.

Onun, bu konuda üzerinde durduğu hususlardan biri cehennem yiyeceğidir. Gasiye Suresi altıncı ve yedinci ayetlerde cehennem azıklarından olan *dârî* hakkında bilgi verilmekte, Kutub da cehennemliklerin bu yiyeceği hakkında şunları söylemektedir: "*Kâfirlerin yiyeceği olan 'dârî' cehennemde ortasında biten zakkum ağacı ile ilgili haberlere dayanılarak, cehennemde ateşten bir ağaçtır diye açıklanmıştır. Bazıları ise, develerin yeşil iken yediği ve adına 'şibrık' denilen yere yapışık bir çeşit dikedir demişlerdir*" (Kutub, 1995, XII, 345). Kutub, burada iki görüş üzerinde durmaktadır. Bu görüşlerin biri dârînin cehennemde biten bir ağaç olduğu yönündedir. Diğer görüş ise darînin yere yapışık bir tür diken olduğu yönündedir. Bu diken yeşilken develerin yemidir. "*Bu, kökünden koparılıp kurduğunda adına dârî denilir ki, develer onun acılığına dayanamazlar çünkü artık zehirlidir. Bu açlığı gidermeyen öteki yiyecek çeşitleri ile birlikte cehennemliklerin yiyecekleri gıdalardan bir çeşittir*" (Kutub, 1995, XII, 345). O, dârînin kökünden koparılıp kurduğunda, zehirli bir yiyeceğe dönüşen bir bitki olmasından yola çıkarak ayette geçen *cehennem yiyeceği* ifadesinin mecazî bir söylem olduğuna dikkat çekmektedir.

O, yine cehennem yiyeceklerinden olan *zakkum* ağacından bahsetmekte ve şunları dile getirmektedir: “*O, cehennemin dibinde çıkan bir ağaçtır ve tomurcukları, şeytanın başına benzer. İnsanlar, şeytanların başlarının nasıl olduğunu bilmezler. Ancak şüphe yok, başları korkunç olsa gerek. Şeytanların başını sadece tasavvur etmek bile insana korku ve ürperti veriyor*” (Kutub, 1995, IX, 549). Kutub burada, cehennemin dibinde çıkan *zakkum* ağacının, şeytanın başını andıran tomurcukları olduğunu ve bu bilginin insana korku ve ürperti hissi verdiğini dile getirmektedir. O, ardından Allah'ın bu ağacı zalimler için bir deneme aracı kıldığına ve bunun sebebine değinmektedir. O, zalimlerin ağacın adını duyduklarında eğlenceye daldıklarını, Allah Resulü onları *zakkum* ağacı ile uyardığında, yanan ateşin içinden bir ağacın yetişmesini imkânsız bulduklarını ve onunla alay ettiklerini ifade etmektedir (Kutub, 1995, IX, 549). Bu sebeple ona göre, müşrikler yaptıkları bu alaycı hareketlerin bir karşılığı olarak *zakkum* ağacı ile azap görmeyi hak etmektedir.

O, cehennem katıklarının yanı sıra cehennem gölgesine de değinmekte ve ayette “*Şimdi inkâr ettiğiniz yere koşunuz, üççatallı gölgeye koşunuz*” (Mürselât, 77/29-30) şeklinde ifade edilen üççatallı gölge hakkında şu değerlendirmede bulunmaktadır: “*Orası cehennem ateşinden yükselen ve üç kol halinde yayılan dumanların gölgesidir. Kavurucu güneşten daha beter bir şey! Serinlik sağlamayan ve alevden korumayan bir gölgedir. Bu gölge boğucu, yakıcı ve kavurucu bir gölgedir!*” (Kutub, 1995, XII, 180). O, bu gölgenin üç kol halinde etrafa dağılan bir dumanın gölgesi olduğunu söylemektedir. Bu gölge serinlik sağlamayan, ateşin sıcağından ve hararetinden korumayan bir gölgedir. Yani Kutub'a göre, cehennem gölgesi gerçek anlamda bir gölge olmayıp, mecazî bir ifadedir. Ona göre, bu ifadenin kullanılması alay etme amacına yöneliktir. Kutub, ayrıca cehennemde cehennemliklerin görecekleri kötü muameleye de değinmekte ve konuyu teferruatlı bir şekilde ele almaktadır.

Burada Kutub'un cehennemi bir azap yurdu olarak tanımladığı, cehennemdeki azap şekillerine teferruatlarıyla değindiği ve cehennem yiyeceği, cehennem içeceği, cehennem gölgesi gibi Kur'ân ifadelerinin mecazî söylemler olduğuna dikkat çektiği görülmektedir.

Sonuç

Kelam ilminde ahiret ahvaline ilişkin konular kelamcılarının sem'iyat adı verdikleri alanda ele alınmaktadır. Bu konuda İslâm düşünürleri Kur'an ve Peygamberimizin hadislerinden hareketle görüş beyan etmişlerdir. Seyyid Kutub da, “Fi Zılâl'il-Kur'ân” isimli meşhur tefsirinde ölümle birlikte başlayacak olan ahiret hayatının aşamalarına değinmekte ve bu konuda aydınlatıcı ve kapsamlı bilgi sunmaktadır.

Kutub, tüm ölümlerin kabirlerinden diriltilecek kaldırıldığı kıyamet günü meydana gelecek dehşet verici olaylardan ve bu günün insanlar üzerindeki korkusundan bahsetmekte, bu günde kâfirler ve müminler arasındaki farka dikkat çekerek, o anı adeta canlı birer sahne halinde yansıtmaktadır. Mahşerin ise diriltilecek insanların hesap vermek üzere toplanacakları yer olduğunu söyleyen Kutub, mahşer yerinde toplanan insanların o günkü düşünce ve davranışlarına değinmektedir. Kutub, burada toplanan insanların hesaplarını görmek üzere mizan terazisinin kurulacağını bildirmekte ve mizanı Allah'ın adaletinin bir göstergesi olarak değerlendirmektedir. O günde müminlere sağ taraflarından, kâfirlereyse sol taraflarından verilecek olan amel defterlerinin ise dünyadayken insanların yaptığı bütün iyilik ve kötülüklerin yazıldığı bir defter olduğunu bildirmektedir. Kutub, bu defterlerin insanın sürekli gözetim altında tutulduğunun bir kanıtı olduğunu ve amellerinin kaydedildiğinin bilinmesinin insanları tedbirli davranmaya teşvik ettiğini söylemektedir. Kutub, mizanda amelleri tartılan ve amel defterlerini alan kulların, amellerine göre cennet ya da cehennem sevk edileceklerini söylemekte, cenneti bir mükâfat yurdu olarak tanımlamakta ve burada inananlara verilecek nimetlerden bahsetmektedir. Cehennem ise, kâfirler için bir azap ve cezalandırma yurdu olduğunu dile getirmekte ve cehennemde insanlara yapılacak kötü muameleleri ve bunlara maruz kalan günahkârların hallerini hareketli sahneler ve canlı tablolar halinde sunmaktadır.

Kaynakça

- BAĞDADİ, Abdülkahir, *el Fark Beyne'l Fırak*, Darü'l-Marife, Beyrut 1987.
- CEVZİYYE, İbn Kayyim, *Cennet Tasviri*, trc. İsmail Hakkı Sezer, Uysal Yayınları, Konya 1994.
- EŞ'ARİ, Ebu'l-Hasan, *el-İbâne an Usulu'd-Diyane*, Medine 1989.
- HARPUTİ, Abdüllatif, *Tenkîhu'l-Kelam fi Akaid-i Ehli İslâm*, Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul 1992.
- KUTUB, Seyyid, *Fi Zılâl'il-Kur'ân*, trc. Yakup Çiçek vd., Hikmet Yayınları, İstanbul 1995.
- MUHASİBİ, Haris, *Kitabü't-Tevehhüm*, Mektebetü'n-Nehdati'l İslamiyye, Kahire 1980.
- NESEFİ, Ebu Muin, *Bahrü'l-Kelam fi Akaid-i Ehlil-İslam*, Matbaatu Maşriki'l-İrfan, Konya 1990.
- NESEFİ, Ömer, *Metni Hakaiki Akaidi'l-İmam en-Nesefi*, Sahafiye-i Osmaniyye, İstanbul, h. 1954.
- SABUNİ, Nureddin, *el-Bidaye fi Usuli'd-Din*, Külliyyete bi Cemaati Marmara, İstanbul 2011.

TAFTAZÂNÎ, Sadeddin, *Şerhu'l-Akâid*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2010.

YILMAZ, H. Kamil, *Seyyid Kutub*, Hikmet Yayınları, İstanbul 1968.